

Foreløbige optegnelser over lokaliteter for stenfiskeri i indre danske farvande

Foto: Peter Stæhr

Center for Marin
Naturgenopretning

Foreløbige optegnelser over lokaliteter for stenfiskeri i indre danske farvande

Videnskabelig rapport fra Nationalt Center for Marin Naturgenopretning – 2024

DTU Aqua, Sektion for Kystøkologi

MarinRådgivning

Limfjordsrådet, Aalborg Kommune

Kolofon

Titel: Foreløbige optegnelser over lokaliteter for stenfiskeri i indre danske farvande

Forfattere: Jens Kjerulf Petersen, Stig Helmig, Kerstin J. Geitner, Henrik Rosen-skjold

Udgivet: September 2024

Kvalitetskontrol: Peter A. U. Stæhr. Aarhus Universitet

Ekstern kommentering:

Finansieret af: Miljøstyrelsen & Velux Fonden

ISBN:

Forsidefoto: Store Middelgrund stenrev, foto: Peter A. U. Stæhr

Udgivet af:

Sammenfatning: **Rapporten** udpeger lokaliteter, hvor der med stor sandsynlighed har foregået stenfiskeri i indre danske farvande baseret på forarbejderne til Bekendtgørelse 1082 af 1996, tidligere indrapporterede data fra stenfiskere og anden viden fra erhvervet i de sidste år af det aktive stenfiskeri. De udpegede lokaliteter udgør dermed ikke en komplet fortegnelse, men kun en delmængde af de lokaliteter, der er blevet brugt til stenfiskeri. Det er ikke muligt at afgøre, hvor stor denne delmængde er.

Indhold

Baggrund	5
Indledning	5
Forvaltning af stenfiskeri	6
Udlægning af områder for stenfiskeri	8
Referencer	9

Baggrund

Indledning

Naturgenopretning er defineret som genetablering af forsvundne habitater, hvor de havde kendt forekomst, eller af forsvundne arter i deres naturlige historiske udbredelsesområde og tætheder (1). Der er dermed ved naturgenopretningsprojekter en forpligtelse til at dokumentere eller som minimum sandsynliggøre tabte habitater, hvor de søges (gen)etableret. Dette er i kontrast til andre naturforbedrende eller potentielt naturforbedrende tiltag som naturbaserede løsninger (NBS) eller naturinkluderende design (NID), hvor der ikke er krav om historisk forekomst af de habitater, der ønskes etableret /1/.

Ved genetablering af tabte stenrev bliver det således vigtigt at kunne dokumentere de historiske forekomster af stenrev og hvor de er forsvundet gennem stenfiskeri /2/. Der er gjort flere forsøg på at estimere omfanget af stenfiskeriet (se f.eks. /3/) og også gennem optegnelser fremkommet via kontakt med aktive stenfiskere at lokalisere, hvor fiskeriet er foregået. Det er ikke muligt at finde dækkende oplysninger om antallet af fartøjer, der drev stenfiskeri i stort set hele sidste århundrede. Der var koncentrationer af stenfiskere i Gilleleje, Rødvig og Nyborg, og der foregik ligeledes stenfiskeri i Limfjorden, men det er ikke muligt at lave en fuldstændig liste over antallet af både, der har været aktive i stenfiskeriet. Samlet er antallet af fartøjer, der har været beskæftiget med stenfiskeri, derfor behæftet med stor usikkerhed /3/. Dertil kommer, at tyske (og andre nabolandes) stenfiskere også kan have opereret i dansk farvand /4/. Som for antallet af både er også datagrundlaget for mængden af opfiskede sten meget usikkert frem til 1990, hvor indberetningerne fra stenfiskerne blev overført til Danmarks Statistik. Stenfiskerne skulle føre en stenfiskertoldbog, der angav mængder af opfiskede sten. Denne blev forelagt det lokale toldkontor til kontrol, men der er bevaret meget få af disse stenfiskertoldbøger.

I forbindelse med Miljø- og Energiministeriets forberedende arbejde for Bekendtgørelse 1082 af 11. december 1996, som skulle komme til at danne grundlaget for det senere forbud mod stenfiskeri, blev der indsamlet oplysning om stenfiskeriet. Oplysningerne omfattede dels de ønsker om områder, stenfiskerbranchen havde fremført, dels de områder der indgik i Miljøministeriets/Skov- og Naturstyrelsens Handleplan for Råstofindvinding – stenfiskeri fra 1992 (HPlan92) og endelig de områder, der fremgår af Bekendtgørelse om udlæg af overgangsområder for stenfiskeri fra havbunden (BEK 1082/1996).

Nærværende rapport bygger på de oplysninger, det har været mulig at indsamle fra forarbejderne til nævnte bekendtgørelse, hvilket ikke har være offentliggjort før, og suppleret med data indsamlet i tidligere undersøgelser samt fra enkelte nye kilder (se nedenfor).

Forvaltning af stenfiskeri

Indtil 1972 var der ingen generel offentlig regulering af råstofindvindingen herunder opfiskning af sten fra havbunden. Gennem 1960'erne og 70'erne var der en stigende politisk interesse for de skadevirkninger, råstofindvinding kunne medføre. Dette afstedkom den første råstoflov, Lov nr. 285 af 7. juni 1972, blot få måneder før Danmarks indtræden i EF.

Med 1972-loven blev der indført en tilladelsesordning for efterforskning og indvinding af sømaterialer herunder opfiskning af sten fra havbunden. Der var tale om generelle tilladelser med ensartede vilkår for alle og med få geografiske begrænsninger, f.eks. min. 300 m fra kysten samt beskyttelse af marine vildtreservater eller fredninger. Et vigtigt vilkår i loven var bestemmelsen om produktionsindberetninger til Danmarks Geologiske Undersøgelser, DGU (3), men indberetningerne omfattede ikke hvilke lokaliteter/positioner stenene var opfisket på. Et krav om indvindingspositioner kom først senere, da indberetningerne blev overført til Miljøministeriet.

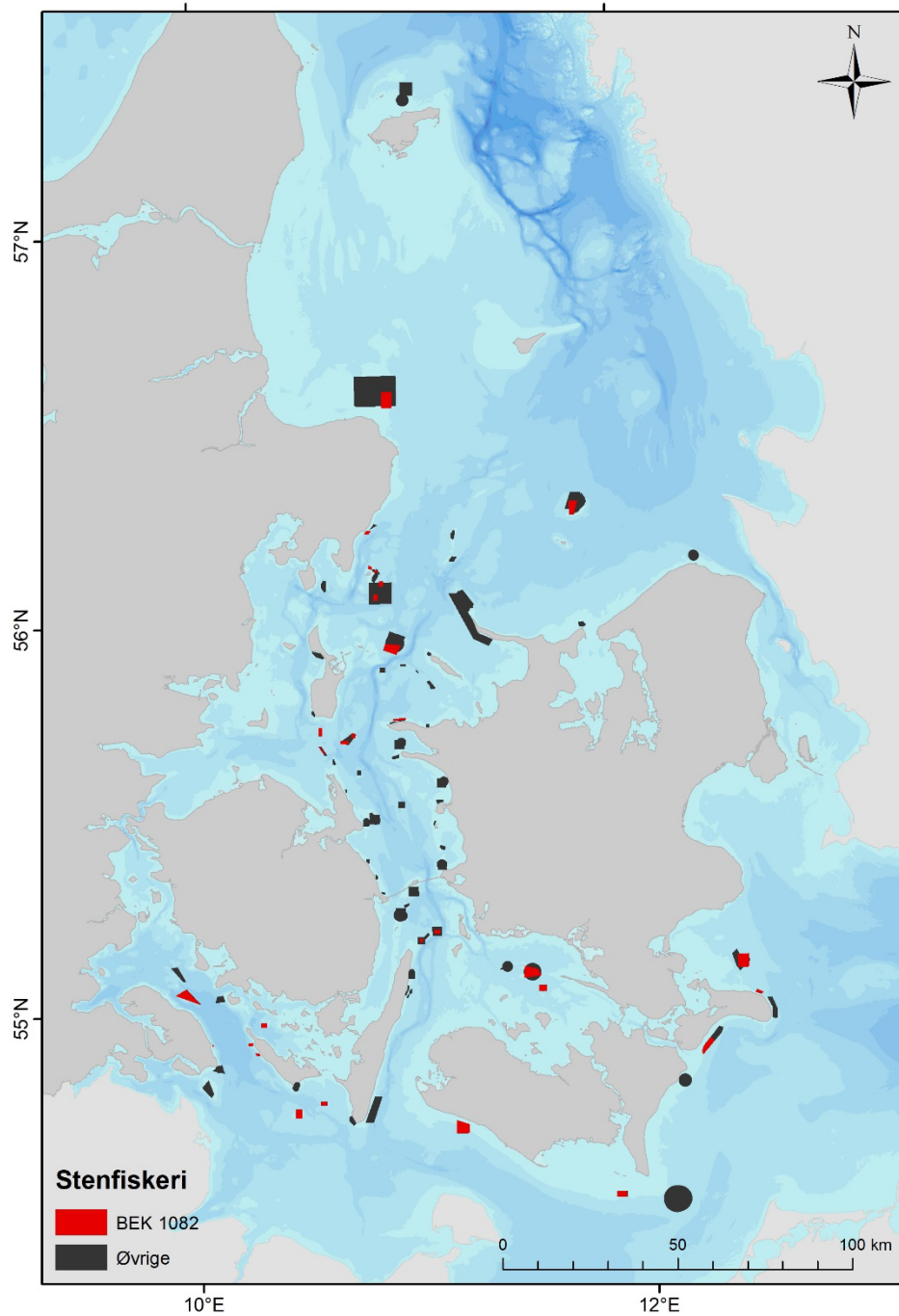
I Lov nr. 237 af 8. juni 1977 blev der indført en offentlig råstofkortlægning og råstofplanlægning både på land og på søterritoriet. Hovedvægten i loven var fortsat relateret til indvindingen af råstoffer på land, men en vigtig hjemmel blev fastsat i loven, nemlig at de generelle tilladelserne kunne opsiges med et 10-årigt varsel.

Den fortsat øgede politiske opmærksomhed navnlig på reglerne om råstoffilladelser på havet medførte, at marinbiologiske og marinarkæologiske interesser blev tillagt større betydning. For stenfiskeriet afstedkom den skærpede opmærksomhed på natur og miljøforhold, at de generelle tilladelser til opfiskning af sten fra havbunden blev opsagt med virkning fra 1. juli 1989 og med det nævnte fastsatte 10-årige opsigelsesvarsel.

I de kommende år skærpedes reguleringen af råstofindvinding yderligere med særlig vægt på kortlægning og planlægning som grundlag for amternes udpegning af graveområder og for Miljøministeriet/Skov- og Naturstyrelsens udpegning af indvindingsområder for sømaterialer. Den skærpede regulering fremgår således af Bekendtgørelse om forbud mod opfiskning af søsten med grab eller lignende fra havbunden i Ramsarområder og EF-fuglebeskyttelsesområder (BEK 506/1990).

I de følgende 5 år blev grundlaget for at ændre de generelle tilladelser til indvinding af sømaterialer alene med krav om produktionsindberetninger jf. ovenfor ændret radikalt til, at al indvinding af sømaterialer herunder søsten og grabsten fremover skulle indvindes i geografisk afgrænsede og miljøvurderede områder jf. Lovbekendtgørelse nr. 1007 af 28. november 1996. Og som nævnt ovenfor forbudt i internationale naturbeskyttelsesområder. For stenfiskerne betød lovændringen, at deres generelle tilladelser blev opsagt den 1. juli 1989 med et i henhold til loven 10-årigt opsigelsesvarsel. Opsigelsen betød i praksis, at efter 1. juli 1999 krævede stenfiskeri en særskilt tilladelse fra sag til sag, hvor der i sagsbehandlingen var skærpet beskyttelse af havets naturværdier, herunder at der ikke kunne gives tilladelse til efterforskning og indvinding af råstoffer i internationalt naturbeskyttede områder og ikke på lavere vanddybder end 6 m. I samarbejde med råstofbranchen var der forud for lovændringen i 1996 gennemført en registrering af de lokaliteter, som branchen ønskede fortsat at kunne indvinde i. Resultatet blev nogle overgangsområder for stenfiskeri fra havbunden (BEK 1082/1996), der omfattede 18 lokaliteter plus 11 lokaliteter, hvor

indvindingen skulle ophøre pr. 1. juli 1999, når de generelle tilladelser (overgangsperioden) udløb, og hvor der med andre ord ikke kunne gives nogen "sag til sag" tilladelse. De 11 områder blev i praksis stort set lukket fra starten, fordi den kvote af sten, der samtidig blev tildelt områderne, reelt var opbrugt allerede på dette tidspunkt. I de resterende 18 områder stoppede stenfiskeriet i 1999 eller når områdernes kvote var opbrugt. Selvom det totale stop for stenfiskeri juridisk set først var fuldt gældende fra 2009, stoppede fiskeriet reelt fra 1999.

Figur 1. Områder for stenfiskeri. herunder områder fra BEK nr. 1082 (røde områder), Havplan 92 samt fiskernes ønskeliste (sorte områder)

Udlægning af områder for stenfiskeri

Positioner for stenfiskeri er således først geografisk præcise fra udstedelse af Bekendtgørelse om udlæg af overgangsområder for stenfiskeri fra havbunden (BEK 1082/1996, der formelt implementerer Lovbek. nr. 1007).

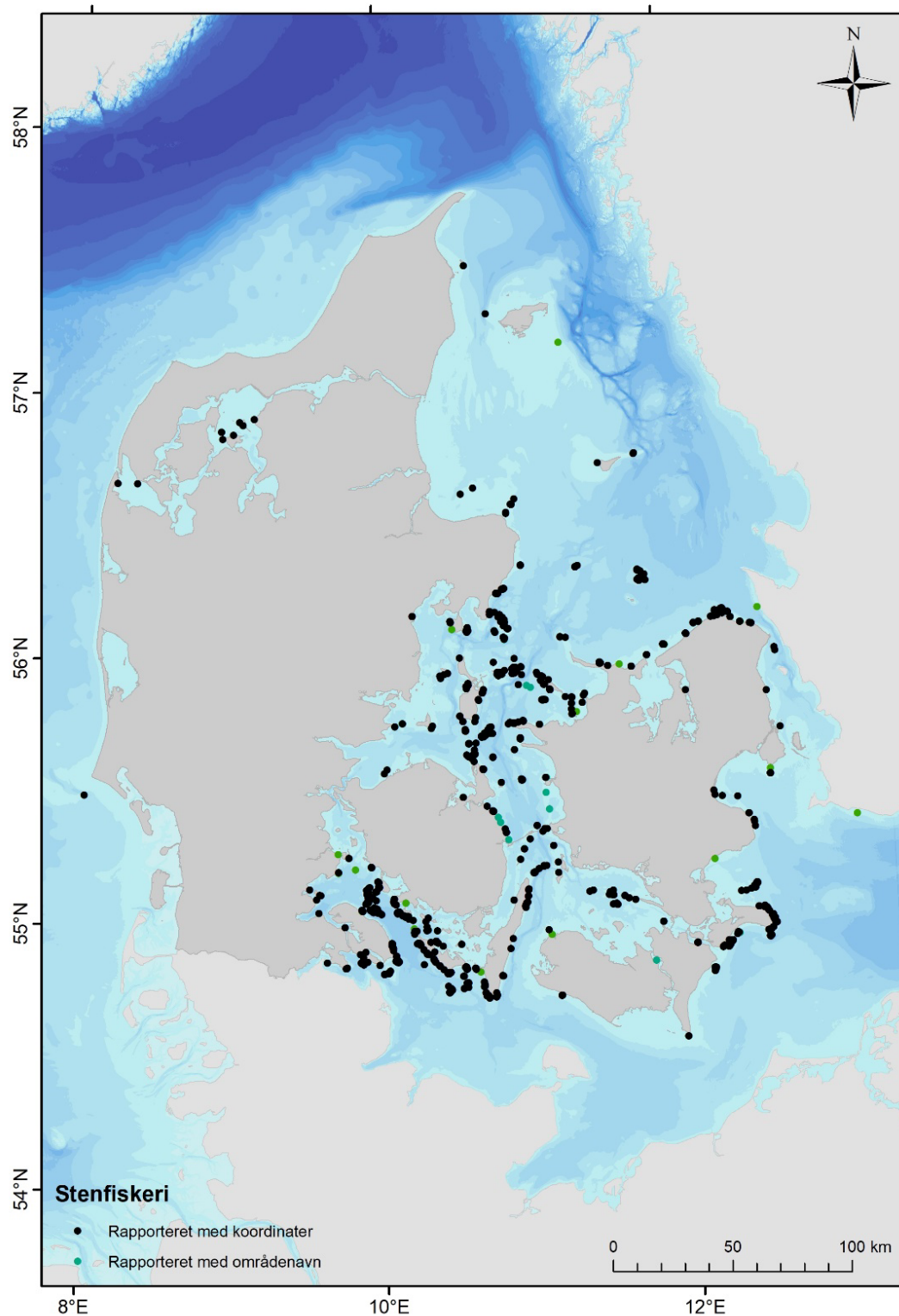
I figur 1 er vist de områder, som indgik i forberedelsesarbejdet til bekendtgørelsen. Kortet omfatter både aktuelle positioner, hvor der er foregået stenfiskeri samt stenfiskernes ønskeliste. Det skal her bemærkes, at områderne på figur 1 ikke nødvendigvis er tømt for sten. Dels er nogle af områderne udtryk for ønsker, dels blev der ikke nødvendigvis fisket alle sten på en given lokalitet. Fjernelse af dele af et stenlag kan dog øge risikoen for erosion eller tildækning af de tilbageværende sten i et fisket område /2/.

Andre informationer om stenfiskeri

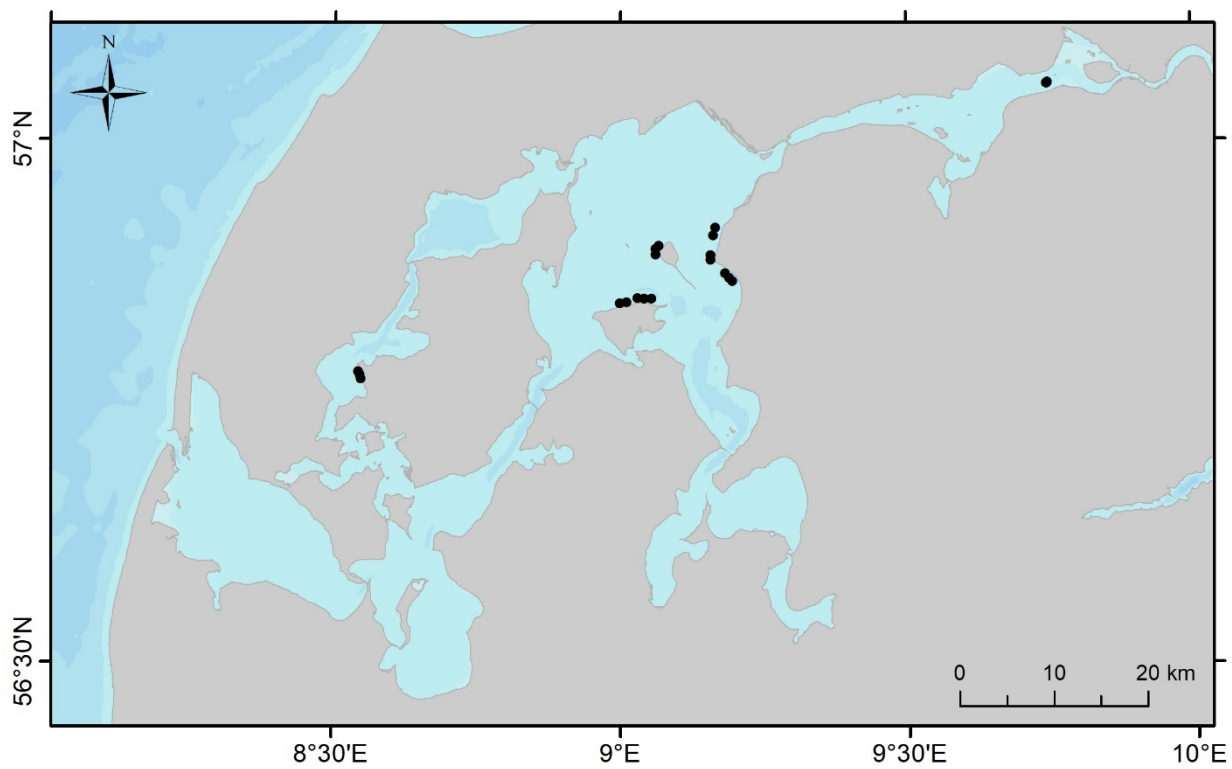
I Revfisk-projektet /5/ blev der indsamlet oplysninger fra stenfiskere – primært Hans Valentin Christensen, men også andre stenfiskere som Jens Christensen og Tage Rasmussen samt en del unavngivne stenfiskere – om områder, hvor der er blevet fisket sten. På baggrund af interviews, gennemsyn af logbøger og fotografier blev der udpeget nogle områder, hvor der er fisket sten i indre danske farvande. I figur 2 er vist de områder, hvor henholdsvis Hans Valentin Christensen og de andre navngivne stenfiskere har udpeget områder, hvor de har fisket sten samt områder med stenfiskeri indrapporteret til Naturstyrelsen. På figuren indgår også Anholt nordvestrev på baggrund af analyser af flyfotos kombineret med viden om stenfiskeraktiviteter og samlet af Niras i et notat fra 2016.

Limfjordsrådet har gennemført et interview med en lokal pensioneret stenfisker og på baggrund heraf identificeret områder i Limfjorden, hvor der med stor sikkerhed er blevet fisket sten. Disse oplysninger er nye positioner i forhold til kilderne i Revfisk-projektet /5/. De samlede oplysninger fra Limfjorden kan dog ikke nødvendigvis garanteres at være dækkende for alt stenfiskeri i Limfjorden. Oplysningerne er samlet i figur 3.

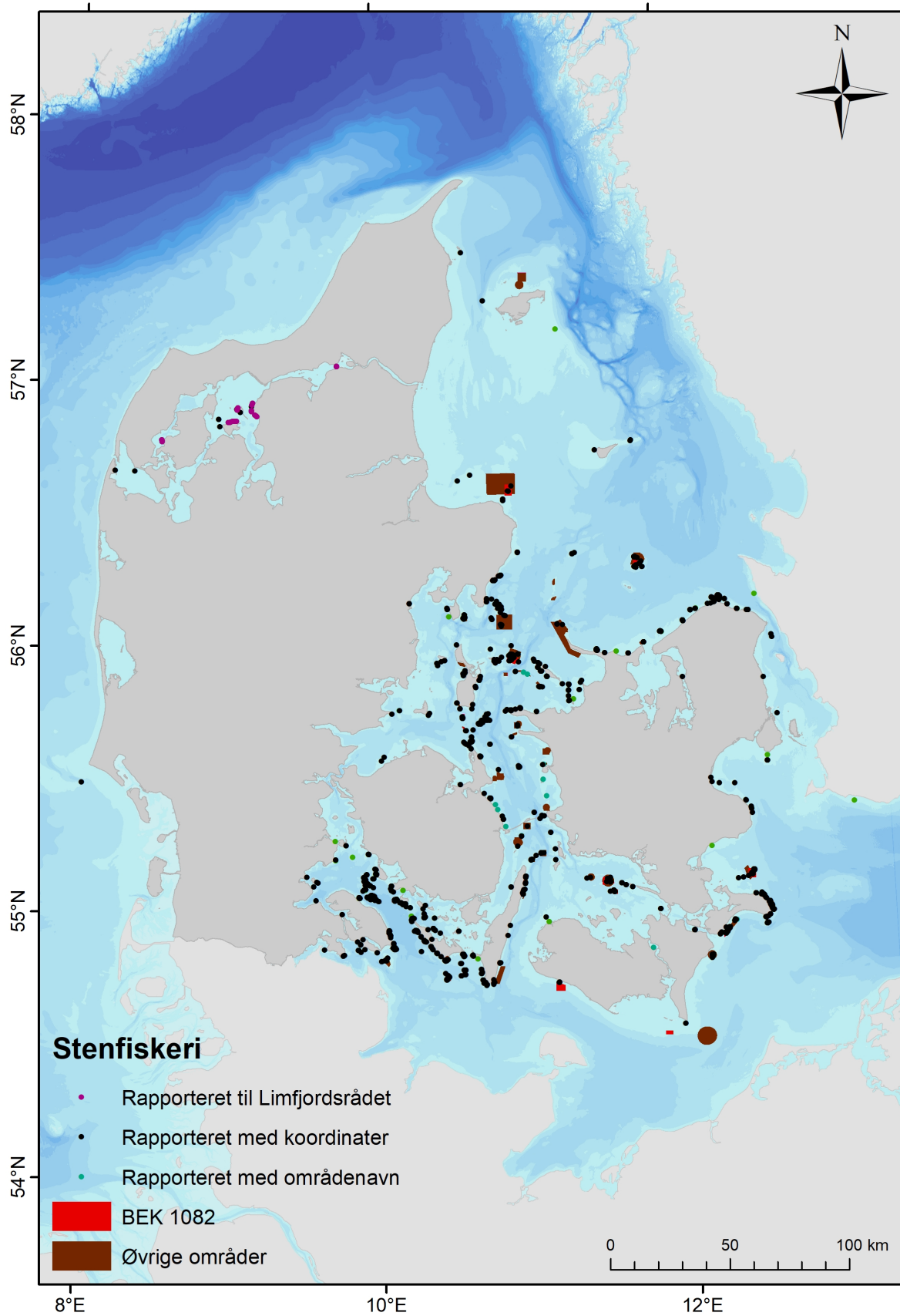
I figur er alle data-lagene i figurerne 1-3 samlet, som dermed er det bedste bud på viden om, hvor der har foregået stenfiskeri i danske farvande. Med kortet er der ikke tale om en fuldstændig fortegnelse over alle områder, hvor der har været fisket sten. Der vil stadig være mange lokaliteter, hvor der er blevet fisket sten f.eks. før 1900, som ikke er med på figur 4. Nogle vil muligvis kunne findes ved yderligere opsporing af kilder på lokalhistorisk niveau, for andre lokaliteter vil det sandsynligvis ikke være muligt at dokumentere stenfiskeri gennem at bruge de direkte kilder. Det skal endvidere bemærkes, at dette kort ikke kan bruges til at angive omfanget af stenfiskeri i de udpegede områder.

Figur 2. Punkter for stenfiskeri oplyst som koordinater af Hans Valentin Christensen, Jens Christensen, Tage Rasmussen samt andre unavngivne fiskere inkl. Anholt nordvestrev. Sorte prikker angiver steder oplyst som koordinater, grønne prikker angiver steder oplyst som områdenavne.

Figur 3. Punkter for stenfiskeri oplyst som koordinater af en lokal stenfisker, der blev interviewet af Limfjordsrådet.

Figur 4. Sammenlagte punkter fra figurene 1-3. For signaturforklaring se de respektive figurer.

Referencer

1. Petersen JK, Flensborg LC, Dahl K, Stæhr PAU, Flindt M, Jørgensen TB 2024. Begreber i relation til marin naturgenopretning. Videnskabelig rapport fra Center for Marin Naturgenopretning https://marinnatur.dk/media/72602/begreber-i-relation-til-marin-naturgenopretning_2_udgave.pdf
2. Stæhr PAU, Canal-Verges P, Dahl K, Göke C, Holbach AM, Krause-Jensen D, Steinfurth RCH, Svendsen JC, Jørgensen TB 2024. Forhold af betydning for naturgenopretning af stenrev. Videnskabelig rapport fra Center for Marin Naturgenopretning <https://marinnatur.dk/media/72561/genopretning-af-stenrev.pdf>
3. Helmig SA, Nielsen MM & Petersen JK 2020. Andre presfaktorer end næringsstoffer og klimaforandringer – vurdering af omfanget af stenfiskeri i kystnære marine områder. DTU Aqua-rapport nr. 360-2020
4. Bock G, Thiermann F, Rumohr H, Karez R 2003. Ausmaß der Steinfischerei an der schleswig-holsteinischen Ostseeküste. Jahresbericht Landesamt für Natur und Umwelt des Landes Schleswig-Holstein, 2003, pp. 111-116.
5. Stenberg C, Kristensen LD 2015. Stenrev som yde- og opvækstområde for fisk (Revfisk). DTU Aqua-rapport nr. 294-2015.